

<https://doi.org/10.34142/23129387.2022.66.09>

УДК 159.9

ORCID 0000-0002-1699-7859

ORCID 0000-0002-2488-0220

МОЛИТВА У СТРУКТУРІ РЕЛІГІЙНИХ КОПІНГ-СТРАТЕГІЙ ВІРУЮЧИХ

Олексій І. Кузнецов^{1ABCD}, Наталія Ю. Діомідова^{2BE},
*Харківський національний педагогічний університет імені
Г.С. Сковороди, Україна*

1- кандидат психологічних наук, доцент кафедри
психології,

E-mail: o.kuznetsov@seznam.cz

2- доцент кафедри філософсько-психологічної
антропології,

E-mail: nataliia.diomidova@gmail.com

Актуальність дослідження: Сьогодні проблема релігійності та духовності у психології характеризується особливою актуальністю через прагнення особистості знайти нові (чи забуті старі) шляхи опанування стресом через використання релігійних копінгів.

Мета дослідження: – визначити структуру релігійних копінгів та місце і ній молитви як духовної практики.

Методи дослідження: Вибірка дослідження складена студентами ХНПУ імені Г.С. Сковороди у кількості 98 осіб, які за даними попереднього анкетування є віруючими різних конфесій.

У дослідженні використано шкалу релігійних копінгів К. Паргаментта, Г. Кеніга, Л. Перез (Religious Coping Scale), методику оцінки переконань та поведінки у подоланні стресу (Assessment of Beliefs and Behaviors in Coping – Final Version), адаптовану шкалу молитви А. Лакоу.

Результати дослідження: у статті представлені результати кластерного та кореляційного аналізу релігійних копінгів віруючих.

***Висновки:** У результаті кластерного аналізу релігійних копінгів було доведено існування двох груп стратегій опанування стресом через використання релігії: спілкування із Богом та сумніви щодо підтримки Бога. Кластерна структура релігійних переконань характеризується трьома групами стратегій опанування стресом: розв'язання практичних завдань через віру, забезпечення контрольованості життя через віру та афіліативне прагнення до віруючих. Загалом релігійні копінгі та релігійні переконання позитивно пов'язані між собою.*

Різні психологічні функції молитви позитивно пов'язані з релігійними допінгами та переконаннями, утім найбільш змістовно наповненими є кореляції із функцією молитви як сповіді, а також релігійними копіंगाма можливості стати сильнішим та не думати про проблеми.

***Ключові слова:** релігійність, стрес, релігійні копінгі, молитва як копінг, психологія віруючого.*

Religious copings as a factor of sense-of-life fulfillment and psychological well-being in future psychologists

Oleksiy I. Kuznetsov^{1ABCD}, Nataliia Yu. Diomidova^{2BE}

*H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University,
Kharkiv, Ukraine,*

1- Associate Professor of Psychology Department,

E-mail: o.kuznetsov@seznam.cz

*2 - Associate Professor of the Department of Philosophical and
Psychological Anthropology,*

E-mail: nataliia.diomidova@gmail.com

***The relevance of the study:** Today, the problem of religiosity and spirituality in psychological is characterized by particular relevance through the desire of the individual to find new (or forgotten old) ways of mastering stress through the use of religious coping.*

***Aim** of the study: - to determine the structure of religious coping and the place of prayer as a spiritual practice. Research Methods: The research sample is compiled by students of H.S. Skovoroda KhNPU in the amount of 98 people who, according to the previous questionnaire, are believing different denominations. The study used a scale of religious copings K. Pargamine, G. Kenig, L. Religious Coping Scale, a technique for assessing beliefs and behavior in overcoming stress.*

***Results:** The article presents the results of cluster and correlation analysis of religious coping of believers.*

***Conclusions:** As a result of a cluster analysis of religious coping, the existence of two groups of stress strategies through the use of religion: communication with God and doubts about the support of God was proved. The cluster structure of religious beliefs is characterized by three groups of stress strategies: solving practical problems through faith, ensuring the control of life through faith and an affiliative desire for believers. In general, religious coping and religious beliefs are positively correlated. Various psychological functions of prayer are positively correlated to religious coping and beliefs, however, the most meaningful correlations with the function of prayer as confession, as well as religious coping opportunities to become stronger and not think about problems.*

***Keywords:** religiosity, stress, religious coping, prayer as a coping, the psychology of the believer.*

Вступ. Сьогодні проблема релігійності та духовності у психологіє характеризується особливою актуальністю через прагнення особистості знайти нові (чи забуті старі) шляхи опанування стресом. Релігійні допінги розуміються як такі, що містять аспекти віри і духовності, що надають почуття смислу, цілеспрямованості та надії (Peres et al., 2007). Заснований на вірі та духовності копінг сприяє більшій вмотивованості робітників на допомогу іншим (Eriksson et al., 2013: 45). Показано, що існують зв'язки між практиками, заснованими на вірі та духовності та кращим психічним здоров'ям (наприклад, Ellison et al., 2014), фізичне благополуччя (Moreira-Almeida et al., 2014). Наприклад, у дослідженнях показується зв'язок між психічним здоров'ям, когнітивними здібностями та фізичним здоров'ям із частотою молитви (Maltby et al. 1999) та належністю до релігійних спільнот (Dein et al, 2012). Показано позитивний вплив духовності на попередження негативних впливів психотравмуючих ситуацій та виникнення депресії (Hourani et al., 2012).

Доведено, що релігія є потужним механізмом подолання стресу (Cardozo et al., 2013). Релігійні копінг позитивно корелюють з результатами діяльності, надією, стресостійкістю, меншою депресією, тривожністю та дистресом (Apo and

Vasconcelles, 2005). Показано ефективність підвищення духовного здоров'я в якості подолання психотравми (Park 2017: 305; Smigelsky et al., 2017), психічного вигорання (Eriksson et al., 2009). Отже, вивчення релігійних копінгів, зокрема практики молитви, є важливим у контексті розгляду копінгових механізмів у сучасній психологічній науці.

Мета дослідження – визначити структуру релігійних допінгів та місце і ній молитви як духовної практики.

Методи дослідження.

Вибірка дослідження складена студентами ХНПУ імені Г.С. Сковороди у кількості 98 осіб, які за даними попереднього анкетування є віруючими різних конфесій.

Шкала релігійних копінгів К. Паргамента, Г. Кеніга, Л. Перез (Religious Coping Scale) (Pargament, Smith, Koenig, & Perez, 1998) представлена п'ятьма шкалами, які відображають основні функції релігії відповідно до концепції Г. Бара, К. Харві (Bahr & Harvey, 1979), Д. Шехата, М. Ріда (Sherkat & Reed, 1992), а саме: смислотворчу, контролю, комфорту, близькості, трансформації життя. Коротка версія методики (Brief RCOPE) містить 14 пунктів, що вивчають позитивний та негативний релігійний копінг (Pargament, Koenig, Perez, 2000).

Методика оцінки переконань та поведінки у подоланні стресу (Assessment of Beliefs and Behaviors in Coping – Final Version) (Kulkarni, 2012). Методика вимірює ставлення до корисності релігійного копінгу, а також використання релігійних дій у подоланні стресу. Опитувальник складається з 20 пунктів. Твердження спрямовані на визначення місця релігії серед копінгів респондента.

Адаптована (Хомуленко та ін., 2018) шкала молитви А. Лакоу (Luskow et al., 1997; David, 1999).

Результати дослідження. У результаті кластеризації релігійних допінгів було виявлено два кластери: перший – «я шукав більш тісний зв'язок з Богом – Я шукав допомоги Бога, щоб позбавитись гніву», другий «Я зосереджувався на релігії, щоб не думати про свої проблеми – Я вирішив, що нечиста сила зробила це зі мною» (рис. 1).

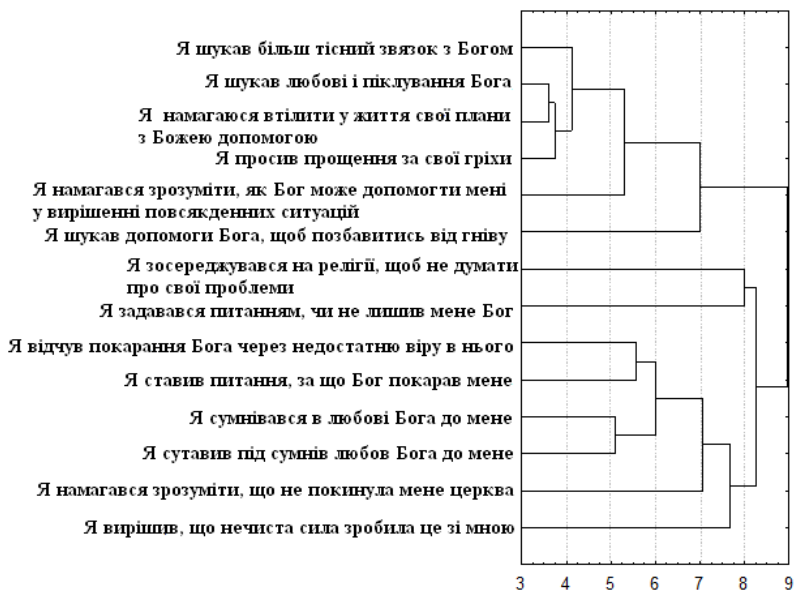

Рис. 1. Кластерна структура релігійних копінгів віруючих.

Психологічний зміст першого кластеру полягає у сприянні релігії долати життєві проблеми, планувати діяльність та виходити із складних життєвих ситуацій. Зміст другого кластеру полягає у супротиву сумнівам в існуванні Бога як ресурсу подолання стресу.

На рис. 2 показано кластерну структуру релігійних переконань та поведінки, яка є більш розгалуженою у порівнянні з попередньою.

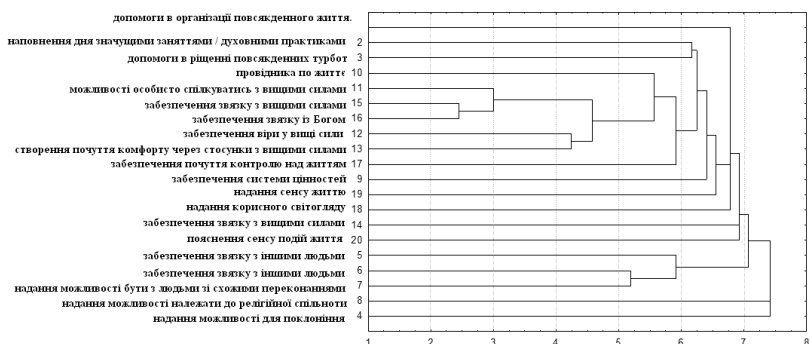

Рис. 2. Кластерна структура релігійних переконань та поведінки віруючих.

Перший кластер містить два копінги «наповнення дня значущими духовними практиками – допомоги у рішенні повсякденних турбот» і характеризує прикладне значення релігії у повсякденному житті віруючих в якості способу розв’язання практичних життєвих завдань.

Другий кластер є більшим за обсягом і містить сім копінгів «релігія є провідником по життю – забезпечує почуття контролю над життям». Зміст цього кластеру розкривається у зв’язку з вищими силами, що забезпечують почуття контрольованості життя.

Третій кластер «забезпечення зв’язку з іншими людьми – надання можливості бути з людьми зі схожими переконаннями» розкриває афіліативну вмотивованість віруючих, що виступає як релігійним копінгом за умови їх належності до релігійної спільноти.

Розглянемо кореляційні зв’язки між релігійними копінгами віруючих (рис. 3).

Рис. 3. Кореляційні зв'язки між релігійними копіngами віруючих.

Встановлено, що релігія як провідник по життю властива віруючим, які прагнуть позбавитись від гніву через віру, а також прагнуть до міцнішого зв'язку із іншими людьми, властива віруючим, які переконані, що через віру можуть стати сильнішими.

Релігія, забезпечуючи тісний зв'язок із Богом, також реалізує функцію зниження гніву та надання внутрішньої сили.

Забезпечення комфорту через спілкування з вищими силами реалізується через тісний зв'язок з Богом, який надає сили.

Забезпечення можливості бути разом з однодумцями у віруючих пов'язане із уходом від проблем через релігію.

Наступним завданням було виявлення місця та ролі молитви у структурі релігійних копінгів (рис. 4).

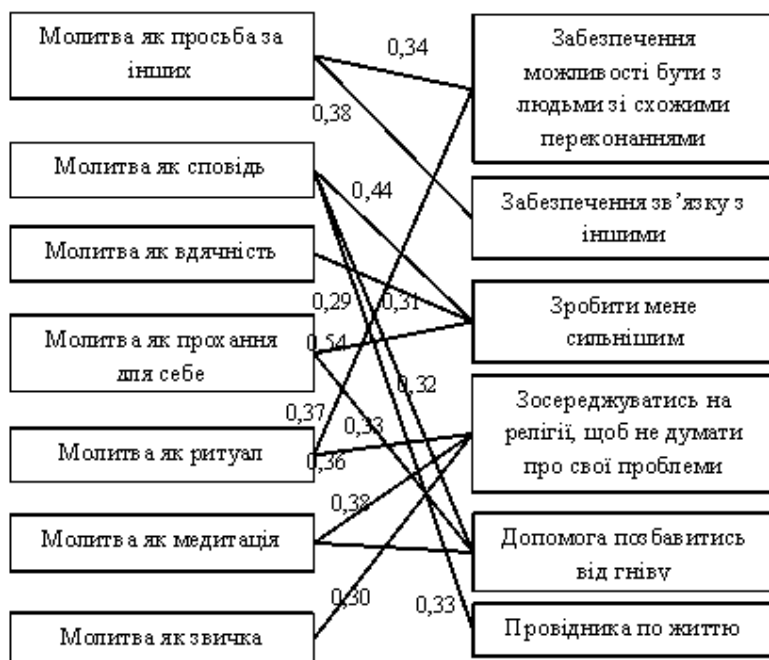

Рис. 4. Кореляційні зв'язки між релігійними копінгами та функціями молитви віруючих.

Виявлено, що використання молитви як просьби за інших властиве віруючим, які прагнуть бути з іншими людьми, особливо з тими, які мають схожі переконання.

Використання молитви як сповіді властиве за умови високого рівня розвитку копінгу прагнення до сили через релігію, мати релігію як провідника по життю та прагнення через віру позбутися гніву.

Молитву як вираження вдячності використовують віруючі, які прагнуть через віру стати сильнішими.

Молитву як прохання для себе використовують віруючі, які прагнуть через релігію стати сильнішими та позбавитись негативних думок про свої проблеми.

Молитву як певний ритуал використовують досліджувані, які прагнуть спілкуватись із людьми зі схожими релігійними переконаннями та використовують релігію, щоб не думати про власні проблеми.

Молитву як медитацію використовують віруючі, які зосереджуються на релігії, щоб позбавитись проблем та позбутися гніву.

Молитву як звичку використовують віруючі, які прагнуть завдяки вірі позбутись проблем.

Обговорення. Отримані результати продовжують отримані у нашому попередньому дослідженні (Кузнецов & Шайліхсамов, 2021), в якому було показано факторну структуру релігійних копінгів.

Висновки. У результаті кластерного аналізу релігійних допінгів було доведено існування двох груп стратегій опанування стресом через використання релігії: спілкування із Богом та сумніви щодо підтримки Бога. Кластерна структура релігійних переконань характеризується трьома групами стратегій опанування стресом: розв'язання практичних завдань через віру, забезпечення контрольованості життя через віру та афіліативне прагнення до віруючих. Загалом релігійні копінги та релігійні переконання позитивно пов'язані між собою.

Різні психологічні функції молитви позитивно пов'язані з релігійними допінгами та переконаннями, утім найбільш

змістовно наповненими є кореляції із функцією молитви як сповіді, а також релігійними копінгамі можливості стати сильнішим та не думати про проблеми.

Література:

Хомуленко Т.Б., Кузнецов О.І., Фоменко К.І. (2018). Молитва як предмет мовленнєвої діяльності та її комунікативний намір *Psycholinguistics*. Vol. 23, Iss. 1. - С. 309-326. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/psling_2018_23_1_19

Ano GG, Vasconcelles EB (2005) Religious coping and psychological adjustment to stress: a meta-analysis. *J Clin Psychol* 61(4):461–480. <https://doi.org/10.1002/jclp.20049>

David, J.P. (1999). Structure of Prayer Scale. In P.C. Hill & R.W. Hood (Eds.), *Measures of Religiosity* (pp. 70–72). Birmingham, Alabama: Religious Education Press.

Dein HS, Cook HCC, Koenig HG (2012) Religion, spirituality, and mental health: current controversies and future directions. *J Nerv Ment Dis* 200(10):852–855. <https://doi.org/10.1097/NMD.0b013e31826b6dle>

Ellison C, Bradshaw M, Flannelly KJ, Galek KC (2014) Prayer, attachment to God, and symptoms of anxiety-related disorders among U.S. adults. *Sociol Relig* 75(2):208–233. <https://doi.org/10.1093/socrel/srt079>

Eriksson CB, Bjorck JP, Larson LC, Walling SM, Trice GA, Fawcett J, Abernethy AD, Foy DW (2009) Social support, organisational support, and religious support in relation to burnout in expatriate humanitarian aid workers. *Ment Health Relig Cult* 12(7):671–686. <https://doi.org/10.1080/13674670903029146>

Eriksson CB, Cardozo BL, Foy DW, Sabin M, Ager A, Snider L et al (2013). Predeployment mental health and trauma exposure of expatriate humanitarian aid workers: Risk and resilience factors. *Traumatology* 19(1):41–48. <https://doi.org/10.1177/1534765612441978>

Hourani LL, Williams J, Forman-Hoffman V, Lane ME, Weimer B, Bray RM (2012) Influence of spirituality on depression, posttraumatic stress disorder, and suicidality in active duty military personnel. *Depress Res Treat* 2012:259–267. <https://doi.org/10.1155/2012/425463>

Kulkarni M. (2012). Initial Development and Validation of the Assessment of Beliefs and Behaviors in Coping (ABC). *Dissertation. The University of Texas at Austin*.

Kuznetsov O.I. (2017). Psychodiagnostics of religious coping strategies Вісник ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. Психологія. – Харків: ХНПУ, 2017. – Вип.57.– С. 132-140. doi.org/10.5281/zenodo.1184310

Luckow, A., Ladd, K.L., Spilka, B., McIntosh, D.N., Parks, C., & LaForett, D.(1997). The structure of prayer. Un published manuscript, University of Denver, Denver, CO

Maltby J, Lewis C, Day L (1999) Religious orientation and psychological well-being: the role of the frequency of personal prayer. *Br J Health Psychol* 4(4):363–378. <https://doi.org/10.1348/135910799168704>

Moreira-Almeida A, Koenig HG, Lucchetti G (2014) Clinical implications of spirituality to mental health: review of evidence and practical guidelines. *Rev Bras Psiquiatr* 36(2):176–182. <https://doi.org/10.1590/1516-4446-2013-1255>

Ozcan, O., Hoelterhoff, M. & Wylie, E. Faith and spirituality as psychological coping mechanism among female aid workers: a qualitative study. *Int J Humanitarian Action* 6, 15 (2021). <https://doi.org/10.1186/s41018-021-00100-z>

Pargament KI, Ishler K, Dubow EF, Stanik P, Rouiller R, Crowe P et al (1994) Methods of religious coping with the Gulf War: cross-sectional and longitudinal analyses. *J Sci Study Relig* 4(33):347–361. <https://doi.org/10.2307/1386494>

Pargament, K.I., Koenig, H.G., Perez, L. (2000). The Many Methods of Religious Coping: Development and Initial Validation of the RCOPE. *Journal of clinical psychology*, 56(4), 519–543.

Park CL (2017) Spiritual well-being after trauma: correlates with appraisals, coping, and psychological adjustment. *J Prev Interv Commun* 45(4):297–307. <https://doi.org/10.1080/10852352.2016.1197752>

Peres JF, Moreira-Almeida A, Nasello AG, Koenig HG (2007) Spirituality and resilience in trauma victims. *J Relig Health* 46(3):343–350. <https://doi.org/10.1007/s10943-006-9103-0>

Smigelsky MA, Gill AR, Foshager D, Aten JD, Im H (2017) “My heart is in his hands”: the lived spiritual experiences of Congolese refugee women survivors of sexual violence. *J Prev Interv Commun* 45(4):261–273. <https://doi.org/10.1080/10852352.2016.1197754>

Tix AP, Frazier PA (1998) The use of religious coping during stressful life events: main effects, moderation, and mediation. *J Consult Clin Psychol* 66(2):411–422. <https://doi.org/10.1037/0022-006X.66.2.411>

Оригінальний рукопис отриманий 1 березня 2022 року

Стаття прийнята до друку 15 березня 2022 року